

ZBIGNIEW LECHOWICZ

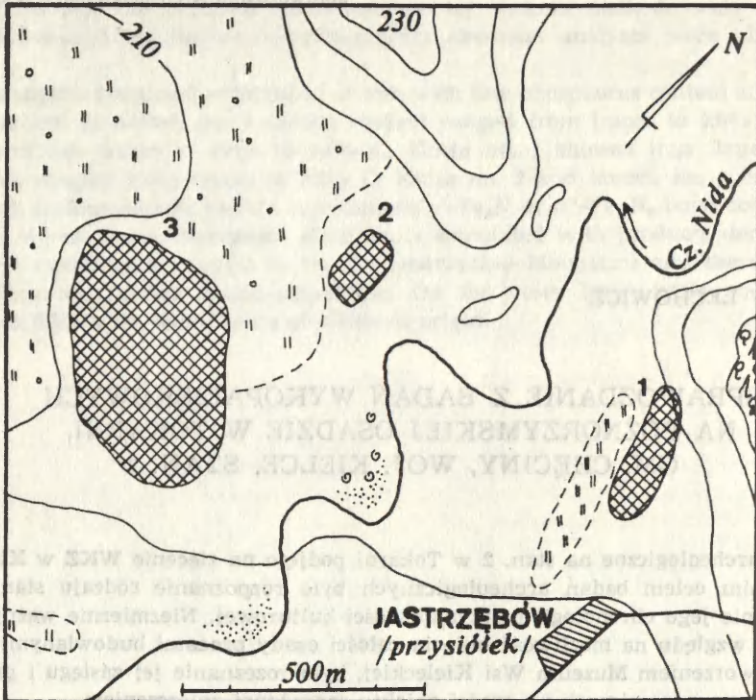
SPRAWOZDANIE Z BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA PÓŻNORZYMSKIEJ OSADZIE W TOKARNI, GM. CHĘCINY, WOJ. KIELCE, STAN. 2

Prace archeologiczne na stan. 2 w Tokarni podjęto na zlecenie WKZ w Kielcach. Bezpośrednim celem badań archeologicznych było rozpoznanie rodzaju stanowiska oraz ustalenie jego chronologii i przynależności kulturowej. Niezmiernie ważnym zadaniem, ze względu na możliwość objęcia całości osady pracami budowlanymi, związanymi z tworzeniem Muzeum Wsi Kieleckiej, było rozeznanie jej zasięgu i przeprowadzenie prac ratowniczych na części obiektu zagrożonej zniszczeniem.

Osada późnorzymska w Tokarni została odkryta w okresie międzywojennym przez znanego archeologa amatora ks. Skórczyńskiego, b. proboszcza parafii w Brzegach, woj. Kielce (d. pow. Jędrzejów). Ponownie dokonała dokładnej lokalizacji stanowiska ekipa Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej PP PKZ w Łodzi, w trakcie penetracji powierzchniowej na obszarze przyszłego zbiornika wodnego „Chęciny”. Kolejnym etapem badań były prace wykopaliskowe prowadzone przez tę samą instytucję od 17 maja do 2 sierpnia 1976 r. Pracami kierował mgr Z. Lechowicz, przebieg badań konsultował mgr L. Gajewski.

Badana osada położona jest między północnym krańcem przysiółka Jastrzębów a południowym stokiem wysoczyzny zbudowanej z mezozoicznych skał osadowych, obecnie porośniętych gęstym lasem mieszanym. Stanowisko jest rozciągnięte wzdłuż krawędzi II terasy rzeki Czarnej Nidy, terasa ta przechodzi łagodnym stokiem w terasę zalewową, którą obecnie zajmują podmokłe łąki. Rzeka Czarna Nida płynie w odległości ok. 200 m od stanowiska. Liczne starorzecza wskazują jednak, że koryto jej ulegało częstym zmianom i pierwotnie mogło znajdować się dalej od stanowiska. W pobliżu osady rzekę zasilają małe strumyki wypływające ze stoków wysoczyzny. Miejsce, na którym znajduje się osada, charakteryzuje się dużym nasłonecznieniem oraz osłonięciem od wiatru ciągiem niewielkich wyniesień, otaczających stanowisko od trzech stron (W, N i E).

Stanowisko nr 2 w Tokarni wchodzi w skład cyklu stanowisk znajdujących się w dolinie Nidy, u zbiegu Czarnej z Białą Nidą. Osadnictwo na tym terenie okupuje strefę dolinną obejmując z zasady pierwszą i drugą terasę, w mniejszym stopniu wyniesienia terasy trzeciej i czwartej, sporadycznie wysoczyzny. W rozłożeniu punktów osadniczych wyraźny jest związek żyznych gleb aluwialnych występujących na niższych i środkowych poziomach dolinnych z lokalizacją osad. W niewielkiej odległości od stanowiska 2 w Tokarni znajdują się dwa dalsze zbliżone do niego czasowo. Stanowisko 1 w Żernikach mieści się u zbiegu Czarnej i Białej Nidy w odległości ok. 400 m

Ryc. 1. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Szkic lokalizacyjny:

- 1 — osada późnorzymska (stan. 2) w Tokarni; 2 — piecowisko dymarkowe (stan. 12) w Mostach; 3 — osada z VII w. (stan. 1) w Zernikach

Situation plan:

- 1 — settlement of the Late Roman period at Tokarnia (site 2); 2 — group of smelting furnaces at Mosty (site 12); 3 — settlement of the 7th century at Zerniki (site 1)

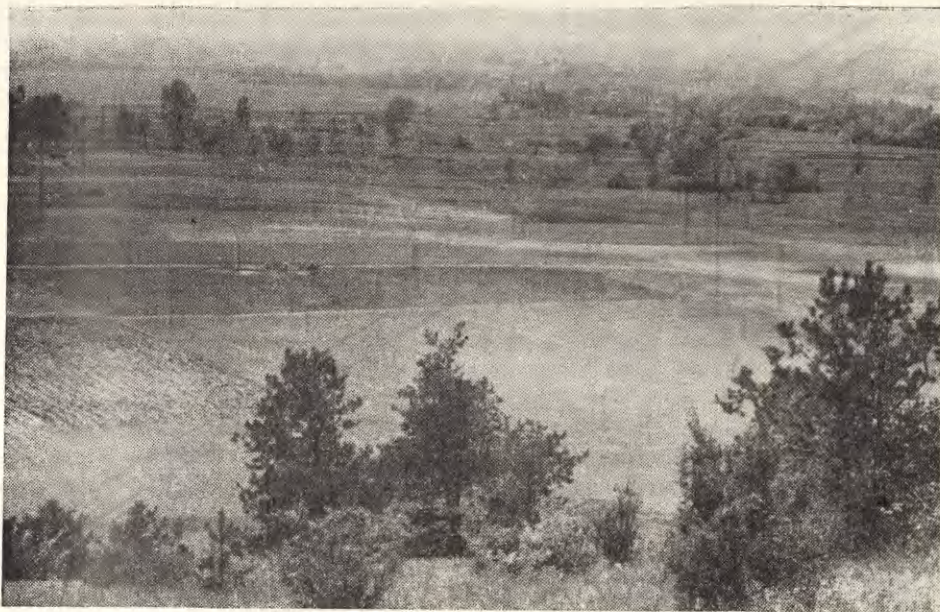
od osady w Tokarni. Jest to duży obiekt datowany na VII w. n.e.¹ Natomiast w odległości ok. 300 m na zachód od stanowiska 2 w Tokarni znajduje się duże skupisko dymarek z okresu rzymskiego² (ryc. 1 i 2).

Osadę w Tokarni rozpoznano dwoma wykopami szerokopłaszczyznowymi oraz trzema wykopami sondażowymi. Ogółem powierzchnia wykopów szerokopłaszczyznowych liczyła 800 m², sondażowych 525 m². W pierwszym stadium badań stosowano eksplorację ćwiartkami naprzeciwległymi w obrębie jednego ara, unikając w ten sposób potrzeby zostawiania murków profilowych do uzyskania pełnej sieci profili. W następnej fazie badań posłużono się metodą odsłoneń dużych płaszczyzn (ryc. 3).

Stosowanie szerokich płaszczyzn okazało się konieczne, gdyż warstwa kulturowa była źle zachowana. Wpłynęło na to niekorzystne środowisko glebowe oraz stała, długotrwała uprawa roli. Najbardziej zostały zniszczone obiekty naziemne, o wiele lepiej zachowały się wolno zakładane paleniska, które zagłębione były w ziemię. Prawie całkowity brak metali i szczątkowy stan zachowania kości zwierzęcych spowodowany został chemizmem podłoża. Pozostałościami obiektów drewnianych były jedy-

¹ K. Bielenin, *Badania archeologiczne na wydmy „Borki” należącej do gromady Brzegi, pow. Kielce*, Spraw. Arch., t. 4: 1958, s. 100-106.

² A. Dragan, Z. Lechowicz, A. Wójcik, *Sprawozdanie z badań powierzchniowych na terenie przyszłego zbiornika wodnego „Chęciny”*, maszynopis w archiwum PP PKZ.

Ryc. 2. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Widok na stanowisko w czasie rozpoczęcia badań
View of the site at the beginning of excavations

nie ciemniejsze smugi dosyć dobrze widoczne na tle żółtego piaszczystego podłoża lub odciski w polepie. Poważną rolę, niestety jako czynnik niszczący, odegrał las porastający niegdyś ten teren. (Ślady korzeni i pni były doskonale widoczne, również w tradycji miejscowej obszar osady nazywany jest „karczunkiem”).

ANALIZA

Uzyskany w drodze prac wykopaliskowych materiał zabytkowy to przedmioty ceramiczne, metalowe, kamienne i inne. Zdecydowanie najliczniejszą grupę zabytków stanowi ceramika. Jest ona bardzo silnie zniszczona, co dobrze ilustruje fakt, że spośród 891 fragmentów naczyń ceramicznych nie zdołano wykleić ani jednej pełnej formy naczynia. Ze względu na technikę wykonania materiał ceramiczny można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

grupa I — naczynia całkowicie ręcznie lepione;

grupa II — naczynia wykonane ręcznie i częściowo obtaczane na kole garncarskim;

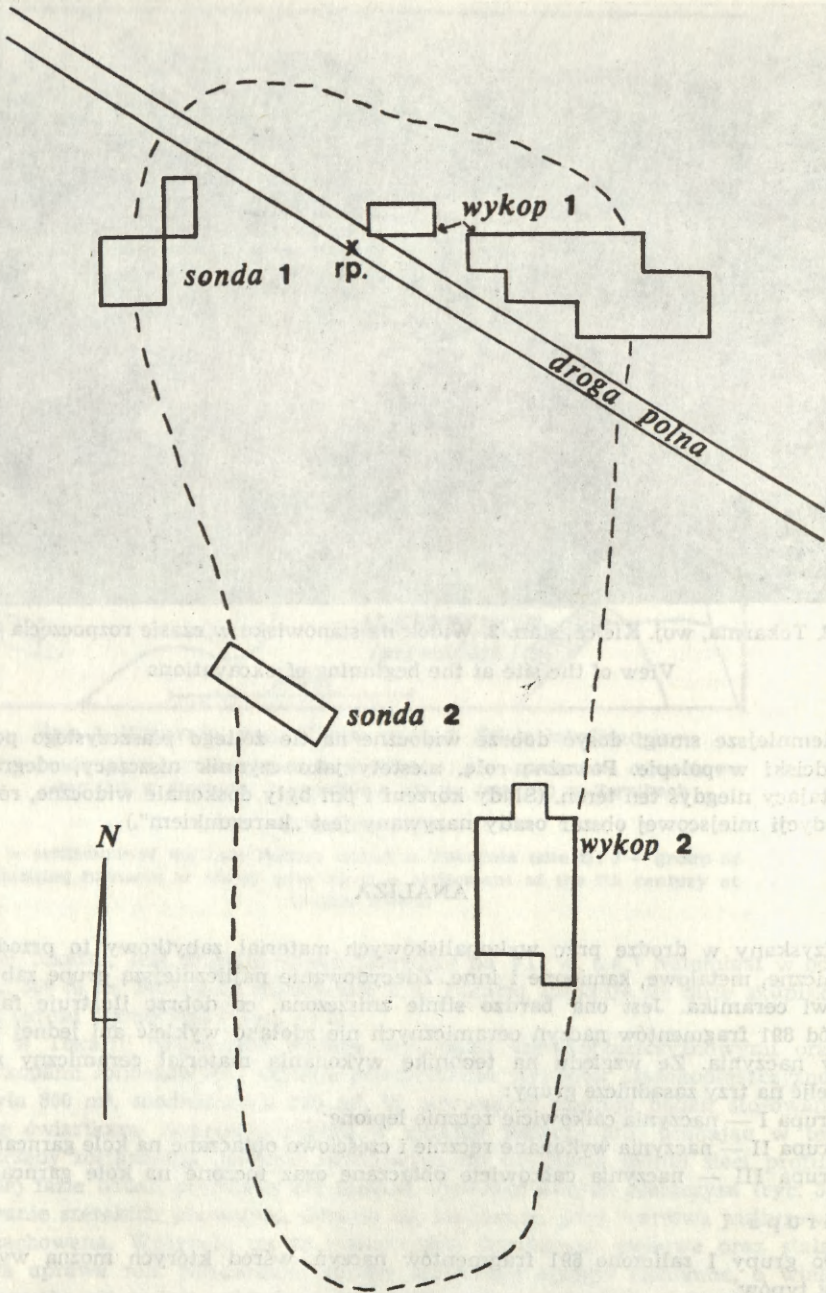
grupa III — naczynia całkowicie obtaczane oraz toczone na kole garncarskim.

Grupa I

Do grupy I zaliczono 691 fragmentów naczyń, wśród których można wyróżnić szereg typów.

Typ 1. Należą do niego naczynia o niskiej, prawie cylindrycznej szyjce, czasami lekko odgiętej na zewnątrz. Profil naczynia lekko esowaty. Grubość ścianek 6-8 mm, glina silnie schudzona. Powierzchnia zewnętrzna niestarannie gładzona, lekko chropowata. Barwa powierzchni zewnętrznej nierównomiernie brunatna. Średnica otworu wylewu 12-24 cm. Pojemność naczyń od 1,6 l do 10,9 l (ryc. 4 A).

Typ 2. Składa się z naczyń podobnych do typu pierwszego. Należą do niego naczynia o niskiej szyjce z krawędziami wylewu esowato wygiętymi na zewnątrz.

Ryc. 3. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Lokalizacja wykopów

Linia przerywana oznacza zasięg osady

Localization of trenches

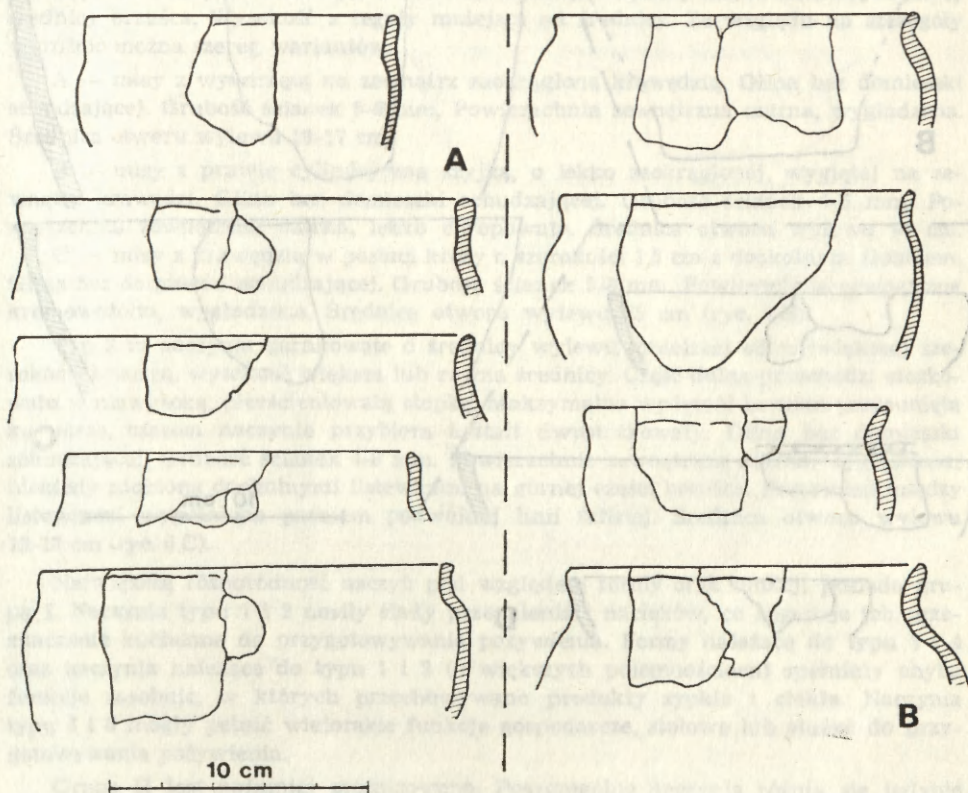
The broken line denotes the extent of the settlement

Największa wydętość brzuśca znajduje się na wysokości ok. 2/3 naczynia, często wyżej, pod samym przewężeniem szyjki. Profil esowaty. Gлина silnie schudzona. Grubość ścianek 6-8 mm. Powierzchnia zewnętrzna barwy od pomarańczowej do brunatnej. Wykończenie niestaranne. Na dnach często widoczna podsypka piasku, widoczne również ślady wygniatania i formowania krawędzi. Niekiedy na górnej części brzuśca występują pasma płytkich zadrapań. Średnica otworu wylewu 14-27 cm. Pojemność naczyń 2,3-16,8 l (ryc. 4 B).

Typ 3. Naczynia o baniastym kształcie z największą wydętością brzuśca tuż pod wylewem. Gлина silnie schudzona. Grubość ścianek 8-9 mm. Barwa powierzchni zewnętrznej od żółtej do brązowej. Średnica otworu wylewu 18 cm. Pojemność 13 l (ryc. 5 A).

Typ 4. Zaliczono do niego naczynia kształtu jajowatego bez wyodrębnionej szyjki. Krawędź wylewu lekko zagięta do wnętrza naczynia. Gлина silnie schudzona. Grubość ścianek 7-9 mm. Barwa powierzchni zewnętrznej od jasnobrązowej do brunatnej. Średnica otworu wylewu 15 cm. Pojemność 7,6 l (ryc. 5 B).

Typ 5. Należą tu naczynia o kielichowato rozchylonych ściankach. Otwór wylewu jest jednocześnie największą średnicą naczynia. Gлина bardzo silnie schudzona. Grubość ścianek 7-10 mm. Na całej powierzchni ścianek naczynia widoczne odciski palców

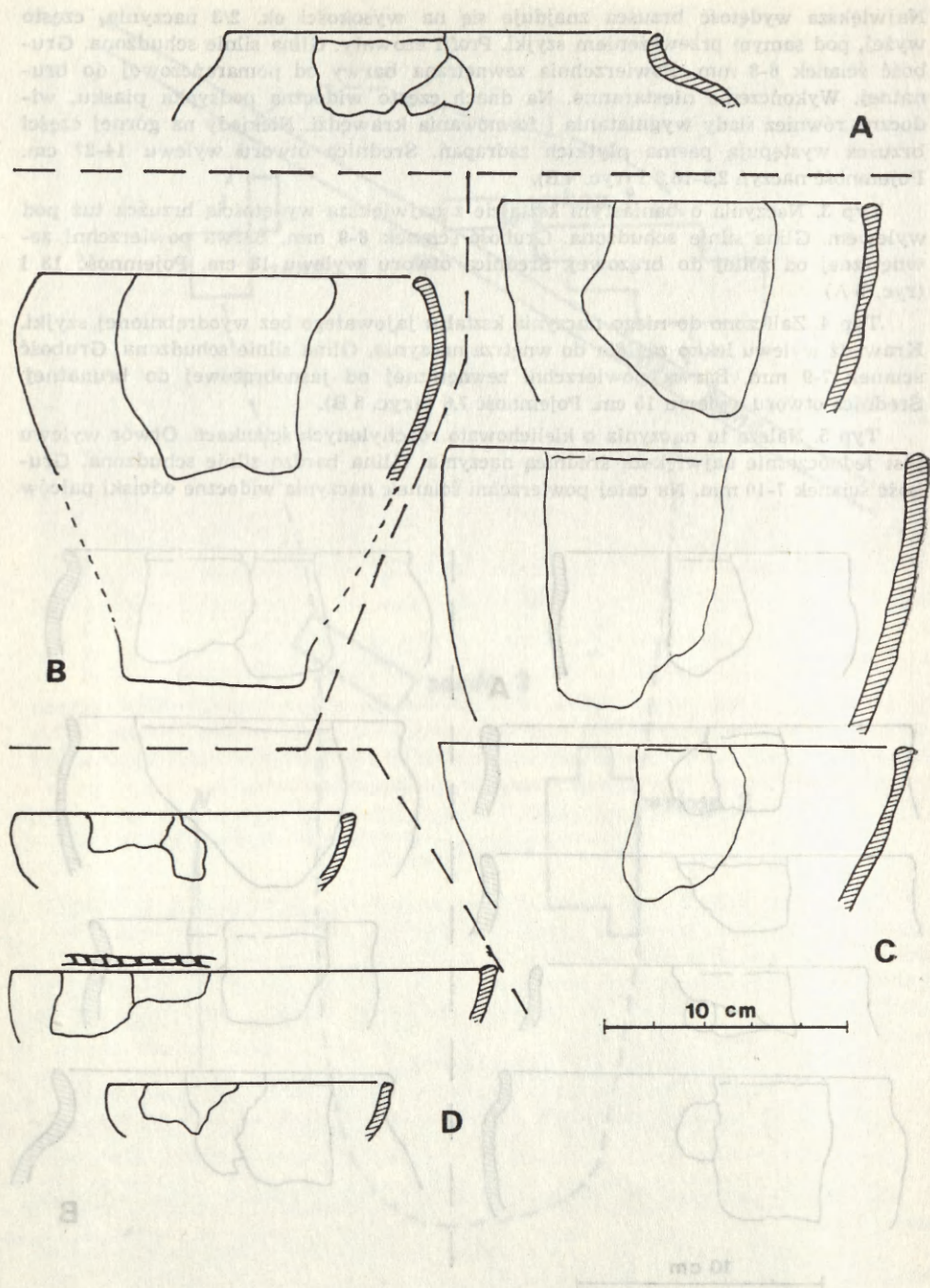

Ryc. 4. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Ceramika. Grupa I:

A — wybór form naczyń typu 1; B — wybór form naczyń typu 2

Pottery. Group I. Selection of pottery forms:

A — type 1; B — type 2

Ryc. 5. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Ceramika. Grupa I. Wybór form naczyń:

A — typ 3; B — typ 4; C — typ 5; D — typ 6

Pottery. Group I. Selection of pottery forms:

A — type 3; B — type 4; C — type 5; D — type 6

pozostawione w czasie formowania naczynia. Barwa naczyń brunatna. Średnica otworu wylewu 10-18 cm. Pojemność 6,8-12,5 l (ryc. 5 C).

Typ 6. Są to naczynia misowate o kształcie wycinka kuli o lekko pogrubionej krawędzi. Krawędź płaska, czasami karbowana. Gлина silnie schudzona. Grubość ścianek 4-6 mm. Powierzchnia zewnętrzna szorstka barwy brunatnożółtej. Średnica otworu wylewu 10-18 cm. Pojemność 0,8-2,5 l (ryc. 5 D).

Grupa II

Do tej grupy zaliczono 107 fragmentów naczyń glinianych wykonanych techniką częściowego obtaczania, posiadających charakterystyczną rozszerzoną krawędź. Są to duże naczynia baniaste. Grubość ścianek 9-15 mm. Gлина silnie schudzona z dodatkiem tłucznia granitowego. Barwa powierzchni żółta z odcieniem pomarańczowoczerwonym. Zdobienie ubogie, przeważnie dookolne żłobki na krawędzi i w górnej partii naczyń. Średnice otworu wylewu 18-26 cm. Pojemność 16-34 l (ryc. 6 A).

Grupa III

Do tej grupy zaliczono 165 fragmentów naczyń wykonanych techniką obtaczania lub toczenia.

Typ 1 to naczynia misowate o średnicy wylewu większej lub równej największej średnicy brzuśca. Wysokość z reguły mniejsza od średnicy. Ze względu na szczegóły wyróżnić można szereg wariantów.

A — misy z wywiniętą na zewnątrz zaokrągloną krawędzią. Gлина bez domieszki schudzającej. Grubość ścianek 5-6 mm. Powierzchnia zewnętrzna czarna, wygładzona. Średnica otworu wylewu 16-17 cm.

B — misy z prawie cylindryczną szyjką, o lekko zaokrąglonej, wygiętej na zewnątrz krawędzi. Gлина bez domieszki schudzającej. Grubość ścianek 4-6 mm. Powierzchnia zewnętrzna czarna, lekko chropowata. Średnica otworu wylewu 14 cm.

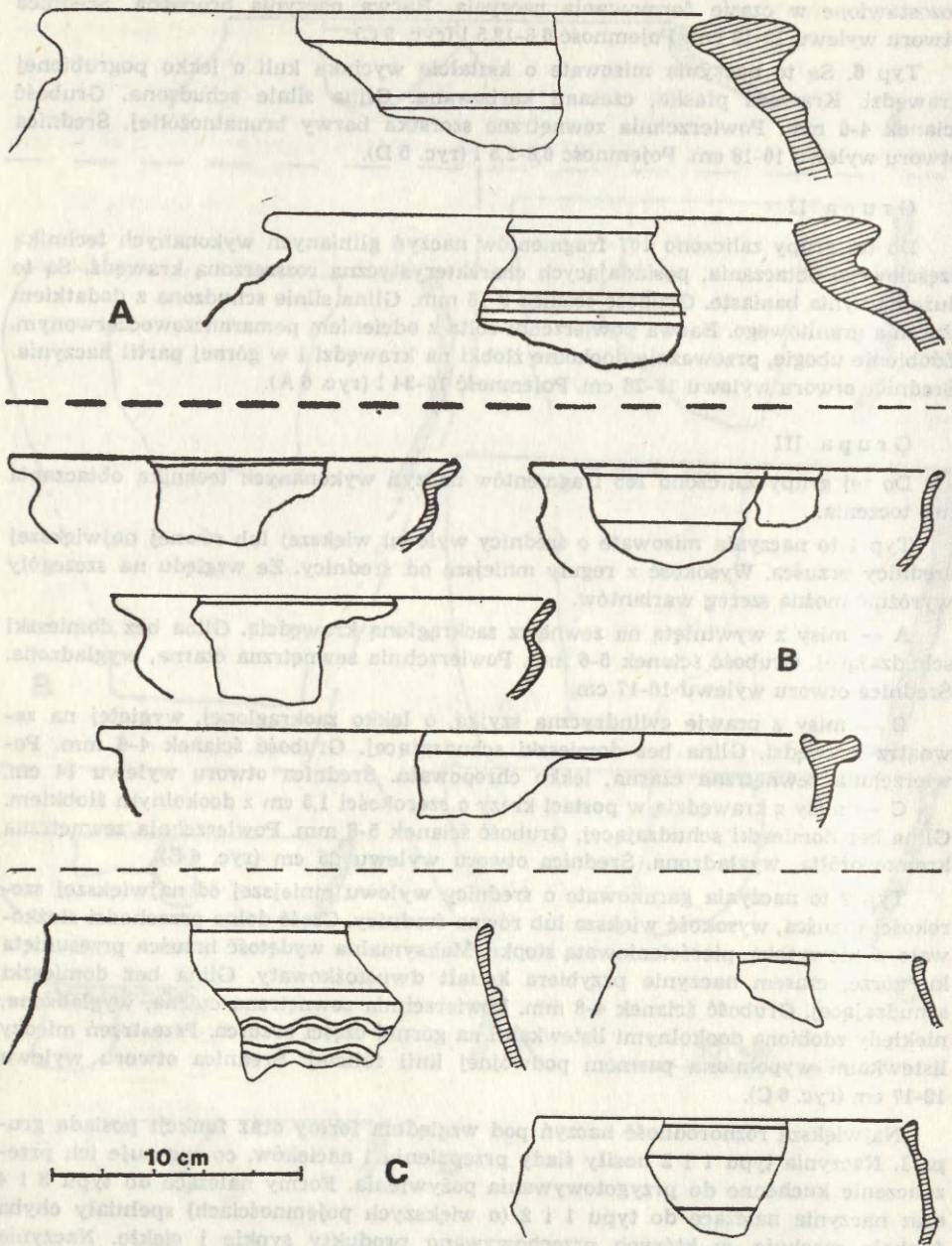
C — misy z krawędzią w postaci krezy o szerokości 1,5 cm z dookolnym żłobkiem. Gлина bez domieszki schudzającej. Grubość ścianek 5-8 mm. Powierzchnia zewnętrzna kremowożółta, wygładzona. Średnica otworu wylewu 25 cm (ryc. 6 B).

Typ 2 to naczynia garnkowate o średnicy wylewu mniejszej od największej szerokości brzuśca, wysokość większa lub równa średnicy. Część dolna przechodzi stożkowato w niewysoką, pierścieniowatą stopkę. Maksymalna wyđętość brzuśca przesunięta ku górze, czasem naczynie przybiera kształt dwustożkowaty. Gлина bez domieszki schudzającej. Grubość ścianek 4-8 mm. Powierzchnia zewnętrzna czarna, wygładzona, niekiedy zdobiona dookolnymi listewkami na górnej części brzuśca. Przestrzeń między listewkami wypełniona pasmem podwójnej linii falistej. Średnica otworu wylewu 12-17 cm (ryc. 6 C).

Największą różnorodność naczyń pod względem formy oraz funkcji posiada grupa I. Naczynia typu 1 i 2 nosiły ślady przepalenia i nacieków, co sugeruje ich przeznaczenie kuchenne do przygotowywania pożywienia. Formy należące do typu 3 i 4 oraz naczynia należące do typu 1 i 2 (o większych pojemnościach) spełniały chyba funkcje zasobnic, w których przechowywano produkty sypkie i ciekłe. Naczynia typu 5 i 6 mogły pełnić wielorakie funkcje gospodarcze, stołowe lub służyć do przygotowywania pożywienia.

Grupa II jest najmniej zróżnicowana. Poszczególne naczynia różnią się jedynie ukształtowaniem krawędzi oraz ornamentem. Bez wyjątku zaliczyć je można do naczyń małopolskiego typu „Krausengefässe”. Spełniały funkcję zasobnic.

Oba typy grupy III tworzą zestaw naczyń stołowych, delikatnych, wręcz luksusowych. Określana jest potocznie mianem ceramiki „siwej”. Nie nadawały się one do innych celów ze względu na małą odporność na wysokie temperatury.

Ryc. 6. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Ceramika. Wybór form naczyń:

A — grupa II; B — grupa III, typ 1; C — grupa III, typ 2

Selection of pottery forms:

A — group II; B — group III, type 1; C — group III, type 2

Stosunek ilościowy poszczególnych grup pozwala przypuszczać, że na miejscu wytwarzane były jedynie naczynia grupy I, pozostałe sprowadzano z terenów sąsiednich, gdzie działały wyspecjalizowane ośrodki produkcji garncarskiej³.

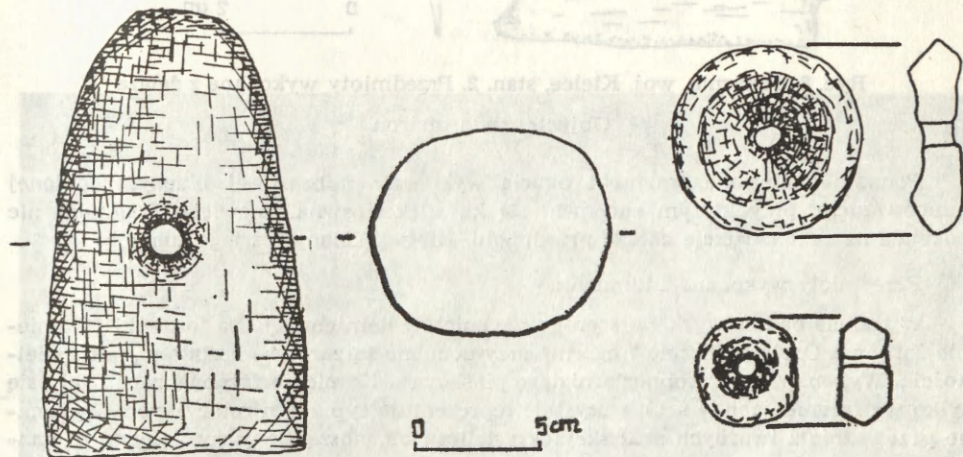
Inne przedmioty ceramiczne

Pozostałe przedmioty ceramiczne są związane z produkcją tkacką. Są to przęśliki i ciężarki tkackie. Z osady uzyskano 5 przęślików, wszystkie pochodziły z obiektów mieszkalnych. Reprezentują one formy typowe dla okresu rzymskiego, dwustożkowe z zakłębieniami przy otworach, czasem bardziej spłaszczone. Wykonane są z gliny schudzonej. Barwa przęślików żółto-brunatna lub czarna. Ciężarki tkackie pochodziły z jednego tylko obiektu mieszkalnego. Reprezentują formę ciężarka w kształcie wysokiego stożka z zaokrąglonym czubkiem. Otwór jest równoległy do podstawy ciężarka. Gлина użyta do wyrobu ciężarków jest silnie schudzona, a bardzo słaby i nierównomierny ich wypał (ryc. 7).

Przedmioty metalowe

Ze względu na właściwości podłoża przedmioty metalowe zachowały się bardzo źle. Najliczniejszą ich grupę reprezentują gwoździe — 6 sztuk. Długość 2-4 cm, szeroki, rozklepany łebek lub ledwie zaznaczony, bardzo mały.

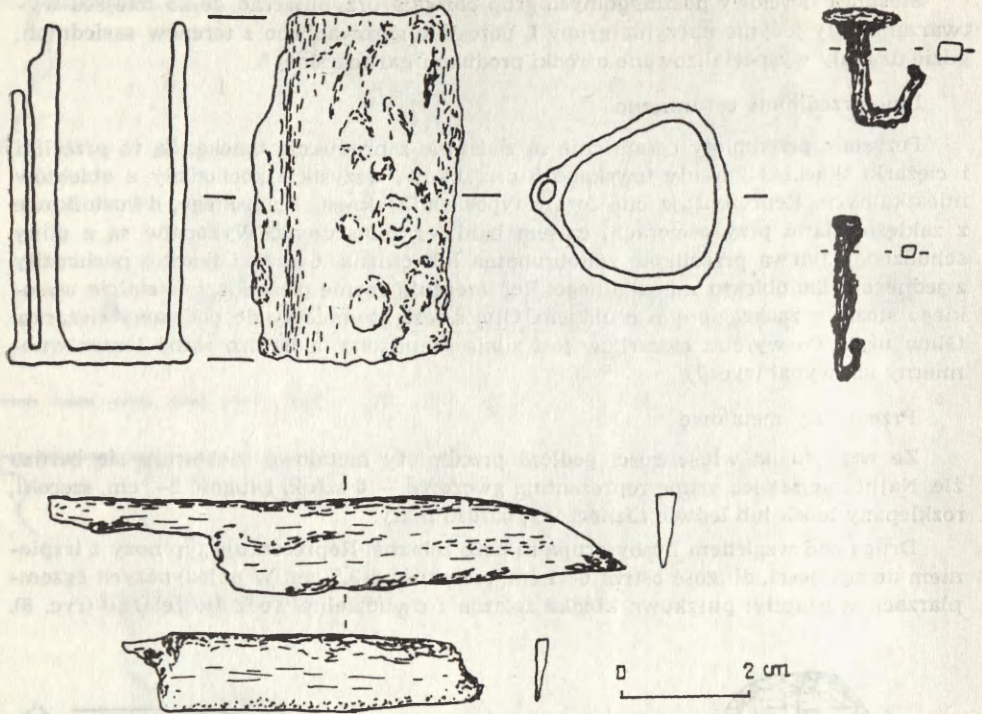
Drugą pod względem liczby grupą są noże żelazne. Reprezentują typ noży z trzpieniem do rękojeści, długość ostrza 6-11 cm, szerokość 2-3,5 cm. W pojedynczych egzemplarzach wystąpiły: puszkowa kłódka żelazna i dwudzielne wędzidło żelazne (ryc. 8).

Ryc. 7. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Przedmioty wykonane z gliny

Objects made of clay

³ Prawdopodobnie sprowadzano je z istniejących wówczas ośrodków produkcyjnych na Górnym Śląsku i w Małopolsce, por. L. G a j e w s k i, *Badania nad organizacją produkcji pracowni garncarskich okresu rzymskiego w Igołomi*, APolski, t. 3: 1958, s. 117-121; tenże, *Z badań nad wyspecjalizowanym garncarstwem okresu późno-latańskiego i rzymskiego w dorzeczu górnej Wisły*, *Spraw. Arch.*, t. 5: 1959, s. 281-302; J. K m i e c i ń s k i, *Osadnictwo słowiańskie i ceramika siwa na terenie Kujaw i Ziemi Łęczyckiej*, „*Dawna Kultura*”, R. 3: 1955, s. 21; A. Ż a k i, *Uwagi o małopolskim ośrodku ceramiki siwej*, „*Archeologia*”, t. 3: 1952, s. 350; K. G o d ł o w s k i, *Kultura przeworska na Górnym Śląsku*, Kraków—Katowice 1969, s. 87-101; tenże, *Wymiana handlowa u ludności kultury przeworskiej na Górnym Śląsku z Imperium rzymskim*, „*Archeologia*”, t. 16: 1966, s. 28-62.

Ryc. 8. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Przedmioty wykonane z żelaza

Objects made of iron

Ponadto znaleziono fragment okucia wykonany z brązowej blachy, zdobionej puncowaniem, przy którym zachował się kawałek drewna. Niewielki fragment nie pozwala na rekonstrukcję całego przedmiotu. Nie jest znana też jego funkcja.

Przedmioty wykonane z kamienia

W trakcie badań uzyskano szereg przedmiotów kamiennych. Są to oselki i kamienie żarnowe. Oselki w liczbie 7 egzemplarzy podobne są zarówno kształtem, jak i wielkością. Wykonano je z drobnoziarnistego piaskowca. Kamienie żarnowe zachowały się tylko we fragmentach (4 szt.); wszystkie reprezentują typ żaren rotacyjnych. Wykonane przeważnie z twardych skał skrytokrystalicznych, noszą ślady specjalnego nacinaania na częściach pracujących (ryc. 9 i 10).

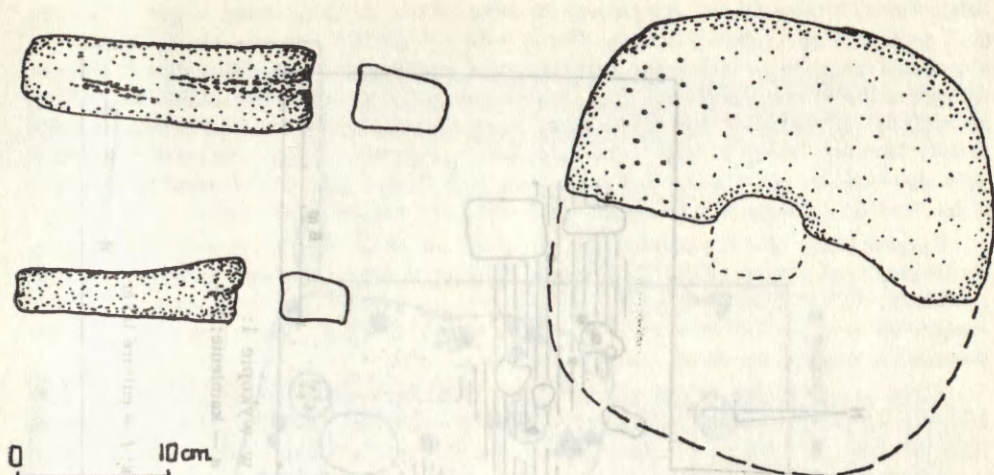
Obiekty nieruchome

W trakcie badań zarejestrowano 4 pewne budynki naziemne, 1 półziemiankę, 1 ziemiankę, 62 jamy, 2 wolne paleniska w obudowie kamiennej i 2 bez obudowy oraz szereg dołków posłupowych, których nie udało się związać z określonymi obiektami.

Budynki naziemne

Wykop 1

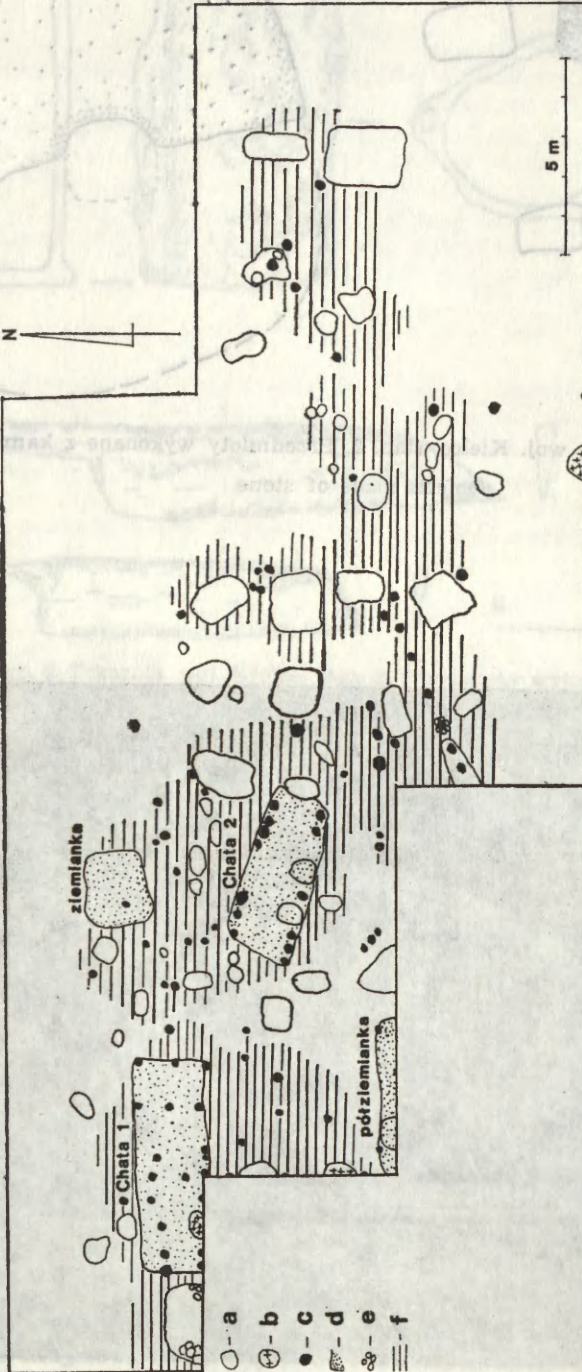
Chata nr 1. Obiekt na planie prostokąta, składał się co najmniej z dwóch pomieszczeń. Długość 5,5 m, szerokość 2 m, powierzchnia 11 m². Orientacja dłuższą osią na linii E-W. Obecność obiektu budowlanego zasygnalizowało tuż pod warstwą orną duże niejednorodne zaciemnienie o powierzchni ok. 50 m². Ziemia była intensywnie

Ryc. 9. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Przedmioty wykonane z kamienia
Objects made of stone

Ryc. 10. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Żarno kamienne w trakcie eksploracji
Quernstone during exploration

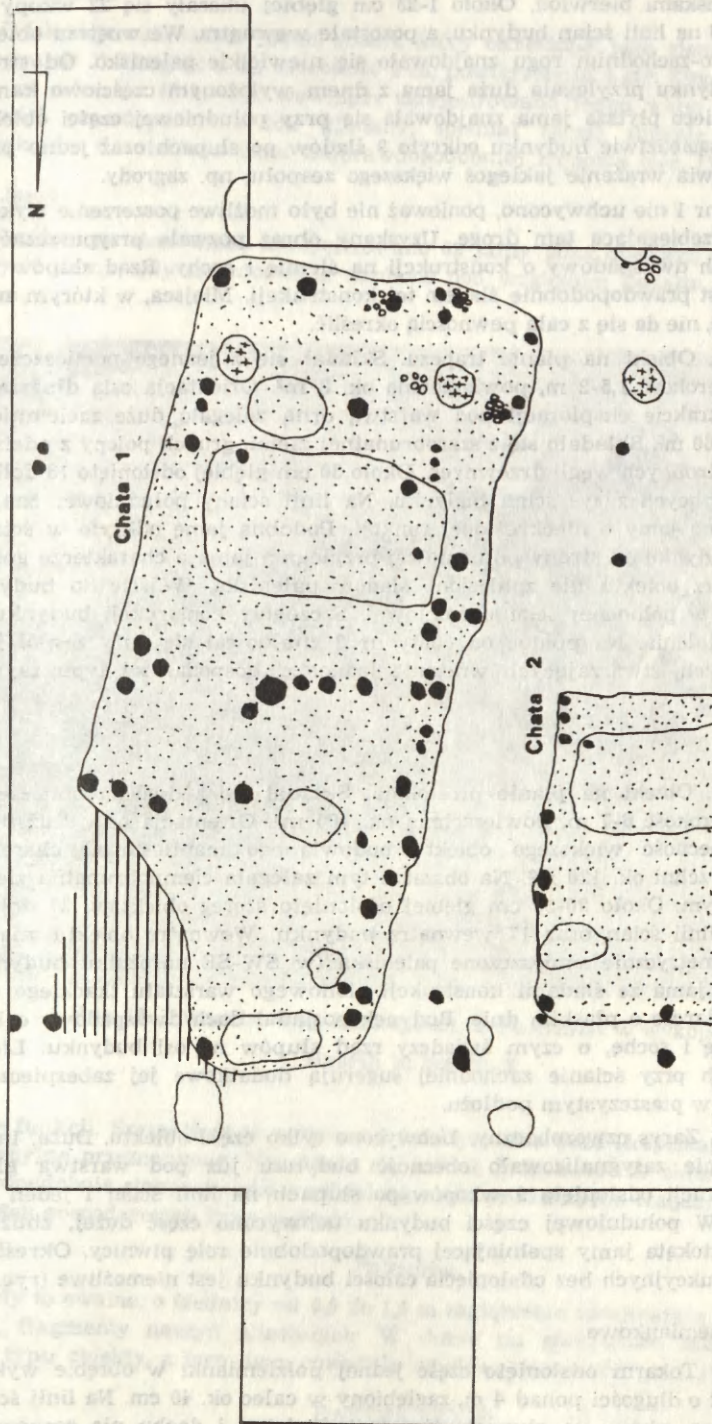

Ryc. 11. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Rozmieszczenie obiektów w wykopie 1:

a — jamy; b — paleniska; c — dołki postupowe; d — wypełnisko budynków; e — kamienie; f — warstwa kulturowa

Distribution of features in trench 1:

a — pits; b — hearths; c — post-holes; d — fill of the buildings; e — stones; f — culture layer

Ryc. 12. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Rozmieszczenie obiektów w wykopie 2
Legenda zob. ryc. 11

Distribution of features in trench 2
For the explanation of symbols cf. fig. 11

zabarwiona, brązowoszara, miejscami czarnobrunatna ze skupiskami węgla drzewnego i polepy z odciskami bierwion. Około 1-25 cm głębiej ukazały się 22 wkopy po słupach, z czego 16 na linii ścian budynku, a pozostałe wewnątrz. We wnętrzu obiektu w jego południowo-zachodnim rogu znajdowało się niewielkie palenisko. Od strony zachodniej do budynku przylegała duża jama z dnem wyłożonym częściowo kamieniami. Podobna, nieco płytsza jama znajdowała się przy południowej części obiektu. W bezpośrednim sąsiedztwie budynku odkryto 9 śladów po słupach oraz jedno palenisko. Całość sprawia wrażenie jakiegoś większego zespołu, np. zagrody.

Całości chaty nr 1 nie uchwycono, ponieważ nie było możliwe poszerzenie wykopu ze względu na przebiegającą tam drogę. Uzyskany obraz pozwala przypuszczać, że posiadała ona dach dwuspadowy o konstrukcji na ślemię i sochy. Rząd słupów wewnątrz obiektu jest prawdopodobnie śladem tej konstrukcji. Miejsca, w którym znajdowało się wejście, nie da się z całą pewnością określić.

Chata nr 2. Obiekt na planie trapezu. Składał się z jednego pomieszczenia. Długość 4,5 m, szerokość 1,5-2 m, powierzchnia ok. 8 m². Orientacja osią dłuższą na linii SE-NW. W trakcie eksploracji pod warstwą orną zalegało duże zaciemnienie o powierzchni ok. 60 m². Składało się z szarobrunatnej ziemi, grudek polepy z odciskami bierwion oraz drobnych węgla drzewnych. Około 30 cm głębiej odsłonięto 13 dołków posłupowych tworzących zarys ścian budynku. Na linii ściany południowej znajdowały się 2 podłużne jamy o nieokreślonej funkcji. Podobną jamę odkryto w ścianie wschodniej. Do budynku od strony południowej przylegała jama o charakterze gospodarczym. Wewnątrz obiektu nie znaleziono śladów paleniska. Wejście do budynku umieszczone było w północnej ścianie frontowej. Szczegóły konstrukcji budynku są niemożliwe do ustalenia. Na północ od chaty nr 2 znajdował się duży zespół jam, dołków posłupowych, stwarzających wrażenie jednostki gospodarczej typu zagroda (ryc. 11).

Wykop 2

Chata nr 1. Obiekt na planie prostokąta. Składał się z dwóch pomieszczeń. Długość 15 m, szerokość 6-7 m, powierzchnia ok. 100 m². Orientacja osią dłuższą na linii NE-SW. Obecność większego obiektu budowlanego manifestował charakter warstw na powierzchni ok. 120 m². Na obszarze tym zalegała ciemnobrunatna ziemia z węglem drzewnym. Około 20-30 cm głębiej odsłonięto szereg obiektów: 37 dołków posłupowych na linii ścian oraz 17 wewnątrz budynku. Wewnątrz obiektu znajdowały się dwa symetrycznie umieszczone paleniska (w SW-SE narożniku budynku), duża prostokątna jama ze śladami konstrukcji pionowego warsztatu tkackiego oraz dwie jamy gospodarcze o płaskim dnie. Budynek posiadał dach dwuspadowy o konstrukcji na ślemię i sochę, o czym świadczy rząd słupów na osi budynku. Liczne wkopy po słupach przy ścianie zachodniej sugerują dodatkowe jej zabezpieczenie przed osiadaniami w piaszczystym podłożu.

Chata nr 2. Zarys czworoboczny. Uchwycono tylko część obiektu. Duże, intensywne zaciemnienie zasygnalizowało obecność budynku już pod warstwą gleby. W trakcie eksploracji odsłonięto 9 wkopów po słupach na linii ścian i jeden wewnątrz obiektu. W południowej części budynku uchwycono część dużej, zbliżonej kształtem do prostokąta jamy spełniającej prawdopodobnie rolę piwnicy. Określenie szczegółów konstrukcyjnych bez odsłonięcia całości budynku jest niemożliwe (ryc. 12).

Budynki półziemiankowe

Na osadzie w Tokarni odsłonięto część jednej półziemianki w obrębie wykopu nr 1. Był to obiekt o długości ponad 4 m, zagłębiony w całość ok. 40 cm. Na linii ściany widoczne były dwa wkopy po słupach. Konstrukcji ścian i dachu nie rozpoznano (ryc. 11).

Ziemiańska

Odsłonięto całkowicie jeden obiekt, który określono jako ziemiankę (w obrębie wykopu nr 1). Długość 2 m, szerokość 2 m, powierzchnia 4 m². Ziemianka zagłębiona była w całość ok. 45-50 cm, wewnątrz zarejestrowano jeden wkop po słupie. Obiekt posiadał prawdopodobnie tok gliniany, spełniał raczej funkcje gospodarcze niż mieszkalne. Konstrukcja ścian najprawdopodobniej zrębowa (ryc. 11).

Jamy

Ogółem na stanowisku zarejestrowano 62 jamy poza obrębem budynków mieszkalnych. Jamy były zróżnicowane zarówno pod względem kształtu, jak i prawdopo-

Ryc. 13. Tokarnia, woj. Kielce, stan. 2. Palenisko w wykopie 2

Hearth in trench 2

dobnie funkcji. Szczególnie w wykopie 1 tworzyły one duże skupiska, sugerujące ich produkcyjne przeznaczenie. Nie udało się jednak jednoznacznie określić ich funkcji. Prawdopodobnie stanowiły one wydzieloną część produkcyjno-magazynową zwartych jednostek gospodarczych typu zagroda.

Paleniska

Były to owalne, o średnicy od 0,9 do 1,4 m zagłębienia zawierające węgle drzewne, popiół, fragmenty naczyń glinianych. W sumie na stanowisku zadokumentowano 4 tego typu obiekty, z tego dwa posiadały obudowę kamienną (ryc. 13).

ZAKOŃCZENIE

Na podstawie uzyskanego materiału zabytkowego chronologię osady w miejscowości Tokarnia można odnieść do IV i początku V wieku naszej ery oraz związać

z ludnością kultury przeworskiej⁴. Osada pełniła funkcję nieobronnego zespołu mieszkalno-gospodarczego. Bazując na wynikach z jednego sezonu badań niemożliwe jest określenie rozplanowania osady. Z dużym prawdopodobieństwem można mówić o istnieniu na badanej osadzie niewielkich jednostek gospodarczych typu zagroda. Inwentarz zabytków wskazuje na przewagę zajęć rolniczych mieszkańców osady (liczne fragmenty żaren rotacyjnych) i osiadły tryb życia. Sporadyczne występowanie w jamach żużla żelaznego pozwala przypuszczać, że mieszkańcy osady trudnili się też wytopem żelaza; niestety, nie natrafiono na piecowisko dymarkowe. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można jednak z badaną osadą wiązać zespół dymarek leżący po przeciwnej stronie rzeki Czarnej Nidy.

*Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska PKZ
w Łodzi*

ZBIGNIEW LECHOWICZ

REPORT ON THE EXCAVATIONS OF A SETTLEMENT
OF THE LATE ROMAN PERIOD AT TOKARNIA, COMMUNE OF CHĘCINY,
PROVINCE OF KIELCE, SITE 2

In 1976 the Field Expedition of the Archaeological and Conservation Centre PKZ in Łódź conducted excavations on site 2 at Tokarnia, Chęciny commune, Kielce province. These were reconnaissance investigations undertaken because of the threatening destruction of the site by the construction of a museum building.

The excavation and recording of surface materials have allowed us to establish the hypothetical extent of the settlement. The whole area threatened by destruction has been examined.

In all an area of 1325 sq. m was explored, yielding a number of features such as: 4 overground buildings, 2 semi-subterranean huts, 1 pit dwelling, 62 domestic pits, 4 hearths and numerous post-holes. Portable finds consisted mostly of potsherds (891). Other discoveries included 12 metal objects, 11 stone objects and fragmentary animal bones. On the basis of the materials obtained the site has been generally assigned to the close of the 4th and early 5th century AD.

⁴ Datowanie osady w Tokarni oparto z konieczności na uzyskanym materiale ceramicznym. Z terenu Śląska i Małopolski znane są osady o podobnym datowaniu i zbliżonym inwentarzu ceramicznym, por. J. Sztybel, *Sprawozdanie z badań na osadzie z VI-VII w. w miejscowości Chorula, pow. Krapkowice*, WA, t. 34: 1957, s. 53-70; Z. Trudzik, *Osada produkcyjna z okresu wpływów rzymskich w Chróścicach, pow. Olesno Śląskie*, „Archeologia Śląska”, t. 3, 1959, s. 69-105; L. Gajewski, *Wykopaliska w Igotomi, pow. Proszowice, w 1961 roku*, Spraw. Arch., t. 15, 1963, s. 155-175; S. Buratyński, *Sprawozdanie z badań terenowych prowadzonych w Nowej Hucie w 1965 r.*, Mat. Arch., t. 7, 1967, s. 231; J. Wielowiejski, *Kontakty Noricum i Pannonii z ludami północy*, Wrocław—Warszawa 1970, s. 229—240.